

ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ

Актуальність теми дослідження. Консерватизм як ідеологія та політичний рух орієнтується на збереження і підтримання існуючих форм суспільного життя, традиційних цінностей і морально-правових засад. Для української нації він органічний і життєвонеобхідний, адже орієнтується на збереження і відтворення народних традицій побуту, виробничих відносин, самоврядування та розбудови державності на засадах традиціоналізму. Сьогодні, коли українська нація продовжує своє відродження та переосмислює історичний досвід, дослідження засад українського консерватизму в усіх його проявах та течіях є актуальною проблемою. Цей досвід особливо важливий для правих українських партій, окремі з яких тривалий час є парламентськими партіями, тобто такими, що підтримуються населенням сучасної України.

Метою дослідження є теоретико-методологічний аналіз генези, специфіки функціонування та етапів розвитку українського консерватизму, його сучасних особливостей.

Об'єктом дослідження є український консерватизм як ідеологія та політичний рух в історичних проявах. Його предмет–об'єктивні та суб'єктивні умови формування та розвитку консервативних ідеологем та їх сприйняття широкими верствами населення, роллю у боротьбі за незалежну Українську державу.

Процес становлення доктрини українського консерватизму був складним і довготривалим. Це пояснювалося особливостями історичного розвитку України, зокрема її тривалим бездержавним статусом, а також відмінностями у менталітеті українців сходу і заходу, що посилювало роз'єднувальні тенденції в українському суспільстві. Як наслідок, велика неоднорідність соціальної бази консервативного руху та її часта зміна зумовили розвиток окремих консервативних ідей і течій, які важко було оформити у чітку політичну доктрину [2, с. 44].

Кінець XIX – початок XX ст. став переломним етапом у розвитку українського консерватизму, адже саме в цей час виникають перші політичні партії, програми окремих з яких базуються на консервативних засадах. Перші спроби теоретичного обґрунтування українського консерватизму з'являються лише в першій половині XX ст. і втілюються в науково завершених концепціях державотворення провідних українських мислителів та державних діячів. У структурі українського консерватизму 1900-1930-х рр. можна виділити три напрями: поміркований, традиційний і радикальний.

Поміркований напрям українського консерватизму включав національно-демократичну і християнсько-демократичну складові. Значний розвиток у 1900-1930-х рр. отримав традиційний напрям українського консерватизму, який базувався на консервативних постулатах природної нерівності людей, а відтак, необхідності існування еліти, пріоритету приватної власності, побудови ієрархічного суспільства тощо. Тут можна виокремити три складові: космополітичну, клерикальну та найчисленнішу – монархічну. Космополітична гілка, представлена Російською народною партією та Руською народною організацією, тяжіла до духовної і політичної єдності з російським народом, виступала проти обов'язкового вживання української мови, однак не поривала з правлячим австро-угорським урядом. Клерикальну гілку представляла Українська католицька народна партія, перейменована згодом в Українську народну об'єднану. Основними ідейними засадами організації були абсолютизація католицької віри як основи вселюдської культури і прогресу, соціальна і національна гармонія, якої можна досягти лише консервативним шляхом, автономія Галичини в складі Польщі та лояльне ставлення до існуючого ладу.

Консерватизм також відображався в діяльності Українського національного демократичного об'єднання, яке діяло в Галичині в міжвоєнний період [3, с. 19].

Політичним ідеалом консерватизму є сильна держава. Соціальною основою держави, за В. Липинським, має бути хліборобсько-селянська верства, яка протиставляється кочовій європейській міщанській культурі. Хлібороби, які починають сповідувати ідеологію міщанства, «дійснюють самогубство». Концептуальною рисою хліборобської ідеології вчений називає ірраціоналізм, метафізичну релігійність, віру в Бога. Оскільки хлібороб зв'язаний з землею, то він є найвидатнішим представником типу людини осілої. Основним станом хліборобів була шляхта, яка характеризувалася виконанням обов'язків оборони слабших людей, авторитетом та лідерськими якостями. На думку автора «Листів», єдиний клас, який справді реально зацікавлений в існуванні української держави, клас, що репрезентує історичну, культурну й національну традицію, є український клас хліборобський [4, с. 52; 14, с. 14].

Консерватизм захищає ієрархічний принцип суспільного устрою. Особлива відповідальність при цьому лягає на провідників нації. Необхідна умова ефективного існування держави – це наявність національно свідомої і компетентної меншості – політичної еліти. Таку групу людей В. Липинський називає національною аристократією і відзначає певні її особливості, зокрема, організаційні й матеріальні можливості та моральний авторитет. Консервативна парадигма закріплює такий політичний алгоритм: влада належить еліті, а свобода означає підпорядкування легітимній владі і лояльне ставлення до неї [4, с. 255].

На думку Н. Козак, на сучасному етапі в українській політиці найширше представлений консервативно-демократичний напрям, у якому можна виділити ряд гілок: християнсько-демократичну (Республіканська Християнська партія, Християнсько-демократична партія України, Українська християнсько-демократична партія, частково Всеукраїнське Об'єднання Християн, Християнсько-народний союз, Християнсько-ліберальний союз); національно-демократичну (Народний Рух України, Українська Республіканська партія до 1995 р., Демократична партія України); реформістську (Партія «Реформи і порядок»); екологічну (Партія Зелених України), а також політичну напартію «Голос» та «Європейська солідарність». На переконання дослідниці, хоча політичним програмам цих партій, крім консервативних і неоконсервативних ідей, притаманні окремі принципи лібералізму та неолібералізму, їхнім основним завданням є побудова парламентськими методами демократичної правової Української держави [1, с. 88].

Отже, для українського народу монархія – «це головна підстава, підвалина його самостійності». О. Назарук вважає, що лише незначні за кількістю народи можуть організувати та втримати свою державу на республіканських принципах правління, а єдиним винятком є Сполучені Штати Америки. Активно пропагуючи гетьманську ідею, О. Назарук склав політичну програму, в якій поєднані монархічні й релігійні засади.

Цікавими та корисними для сьогодення є зауваження О. Назарука стосовно чисельної кількості адміністративного апарату. Автор простежує тенденцію, що дорогих і великий урядовий апарат спостерігається у модерних республіках. Це, на його думку, дуже руйнівний фактор для держави [6, с. 422-423].

Метою представників вказаної течії була незалежність України, здобута еволюційним шляхом. Цінністю консерваторів є патріотизм, необхідний для розбудови держави. Ідеалом форми правління для представників цієї течії першої третини XX ст. була монархія, яка характеризувалася владою сильного лідера. Соборність, на їхню думку, є важливою складовою суверенітету держави. У сучасному українському консерватизмі наголошується на створенні умов для захисту прав людини та зв'язку влади з громадськістю, розвитку традиційного для українців місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Бевз Т. Консервативні партії сучасної України: традиція чи модернізація *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Вип. 2(58). С. 85–96.
2. Слободян В.Я. Консерватизм як джерело формування політико-ідеологічних засад українського державотворення: Дис. ... на здоб. наук. ступ. канд. наук з державного управління: спец. 25.00.01 - теорія та історія державного управління. К., 2018. 224 с.
3. Томашівський С. Наша чільна партія у власному зеркалі. Критичні замітки. Львів, 1929. 68 с.
4. Гордієнко М. Процес еволюції та політичні перспективи ідеології консерватизму. *Політичний менеджмент*. 2007. №5. С. 46–59.
5. Липинський В. Універсалізм у хліборобській ідеології *Консерватизм. Антологія. Консервативна традиція політичного мислення від Едмунда Берка до Маргарет Тетчер*. К.: Видавничий дім «Простір», «Смолоскип», 2008. С. 13–19.
6. Зелена О.Я. Питання держави і влади в теоретичній спадщині Осипа Назарука. *Гілея*. Вип. 23. С. 417–424.